

УДК 929:808.1Павличко

DOI: 10.31471/2304-7402-2026-23(84)-206-212

ДМИТРО ПАВЛИЧКО: ЗАПЛАНОВАНЕ І ЗДІЙСНЕНЕ**Ольга Слоновьовська**

*Карпатський національний університет імені Василя Стефаника,
76000, м. Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 57;
e-mail: olga.slonovska@ukr.net*

Методологій, якими зараз послуговується українське літературознавство, чимало. Коротко перелічимо тільки у наш час найбільш затребувані: описова, герменевтична, порівняльно-типологічна, методологія архетипної критики. Вибір інструментарію літературознавцями диктується насамперед особливостями, специфікою художніх текстів. З цієї причини мемуаристика письменників, які жили й творили в радянські часи, найбільше надається для препарування методами, прийомами і засобами постколоніальної методології. Загалом постколоніальні дослідження – це «сукупність методологічно різнопланових, тематично пов'язаних наукових студій, які постали в період розвалу колоніальних систем та усвідомлення розриву національної культури (письменства) з провідними західними зразками» [2, с. 252]. Отже, при застосуванні методології постколоніальної критики до спогадів Дмитра Павличка не виявиться помилковим використання напрацювань Є. Маланюка, М. Шлемкевича, Д. Донцова, В. Липинського, а не тільки сучасних літературознавців і політологів.

***Ключові слова:** Д. Павличко, ідіостиль, образна система, спогад, пам'ять.*

Постановка проблеми. Серед українських письменників, яким долею судилося відбутися ще й депутатами і державотворцями на високих посадах, постать саме Дмитра Павличка є найбільш неоднозначною, а для певного кола реципієнтів – ще й дуже дражливою з причини їхньої необізнаності й через нахапаність інформації для таких скороминучих висновків. У хід ідуть усі можливі побрехеньки і «відкриття», паплюження і приниження людей відомих і далеко не рівних авторам таких обмов – власне, цинічних розправ. Таким горе-дослідникам важливо легким коштом прославитися в надуманій іпостасі безстрашних борців за правду принагідно і приписати себе до когорти незламних постраждалих «за совітів».

Але чим уважніше перечитуємо сповідь Дмитра Павличка в кількох томах його «Спогадів», тим більше переконуємося, що до кінця власних земних днів Д. Павличко вже майже не реагував на скажені

наскоки і звинувачення невірнoважених представників плебсу, нацькованих прихованими ненависниками всього українського. Імунітет стійкості? Однозначно. Участь ще малолітнього Дмитра Павличка в УПА і його арешт, допити, нелюдські побої паркетиною і погрози розстрілом були першою страшною «школою життя». Підліток витримав усе тому, що був переконаний: радянська влада – недовговічна. Набагато важче виявилось залишатися нескореним, коли, образно кажучи, навіть із електропрасок шипіло: «КГБ – вечний».

Щоб вистояти у подібних умовах, справжнім українським патріотам треба було володіти гнучким розумом і великою силою духу. Дмитрові Павличку в такій вимозі життя доводилося пересвідчуватися неодноразово. Врешті, кожна людина в радянські часи, а тим більше – при високих регаліях посади, таланту, входження до мистецьких кіл, – жила одним днем. Не обминуло подібне й Дмитра Павличка: «У журналі "Всесвіт" я втримався на посаді головного редактора сім чи вісім років. Василь Козаченко, голова Спілки письменників України, сказав мені подати заяву й добровільно покинути журнал..., інакше виженуть мене як "ворога народу"... Я надламався. Подав заяву. А совість мучила мене. Про Василя Стуса тоді дізнавався від львів'ян. Якби в той час хтось із його друзів покликав мене, сказав написати листа до нього, подякувати за увагу до книжки "Правда кличе", я зробив би так. Але мені "добрі" люди підкидали висловлювання Василя Стуса про мене як про нікчемного пісняра, перекладача, що не здатний піднятися у своїх творах на рівень тих речей, які перекладає» [5, с. 384].

Врешті, юний Василь Стус досить довго підтримував стосунки з А. Малишком і Д. Павличком. Андрієві Самійловичу він писав: «Я не боюсь, що мене деякі судді можуть звинуватити в націоналізмі – уже хоча б тому, що совість може гризти тільки за те, що ніколи, мабуть, по силі не дорівнююся шовінізмові тих суддів» [5, с. 377]. А сина В. Стус назвав Дмитром на честь Павличка, про що йому сповіщав: «Дмитре Васильовичу, дозвольте доповісти: народився в мене син. Я назвав його у вашу честь Дмитром!» [5, с. 380]. Ментальність української нації, про яку веде мову Я. Мельник у своїй монографії [4], охороняла й карала за переступ, у залежності від ваги гріха, проте радянська влада зуміла зацентувати саме на гріху, тому, коли Степани Хмара порекомендував при кожній нагоді українським патріотам займати місця в райкомах і обкомах, на нього обернувся шалений вал критики насамперед дисидентів.

Якими же залишалися Павличкові ідеали від ранніх літ до глибокої старості? Взірцем для себе особисто мав Івана Франка. Думки Каменяра про Івана Мазепу автор «Двох кольорів» добре розумів, проте свою поведінку і поведінку багатьох пасіонаріїв екстраполював на прокрустову радянську добу: «Наша історична доля навчала жити, уникаючи щоденного протистояння з неправдою, сповідуючи філософію слухняного те-

ляти, яке ссе дві корови... Наш народ сьогодні бідний, зрусифікований, роздертий конфесійними чварами, врізнобіч керований державною владою і національною, на жаль, між собою пересвареною елітою. Бідний не тому, що дурний або не працьовитий, а тому, що окрадений олігархами, а перед тим – радянською партократією. Русифікований, бо політика обрусіння проводилася царями і генеральним и секретарями з однаковою заповзятливістю... Найвища влада намагається обходити мовчанкою питання русифікації, бо сама не тільки в мові, а в глибині душі зрусифікована» [5, с. 461].

Ще І. Франко прекрасно усвідомлював, що Україна географічно розташована впритул до росії, а тому не може нехтувати економічними і навіть політичними зв'язками з нею. Проте Іван Якович навіть не припускав такої катастрофи, щоб Україна коли-небудь ввійшла в склад росії [5, с. 467], про що українських патріотів апріорі застерігав у статті «Свобода і автономія». Також у іншій праці – «Двоязичність і дволичність» – Великий Каменяр виступав проти москвофільських тенденцій спілкування російською мовою [5, с. 502]. У цих висновках Д. Павличко був Франковим одноступнем, хоч нібито й століття вже афішувалося дещо іншим.

Будучи причетним до когорти шістдесятників насамперед книжечкою віршів «Правда кличе», в якій була вміщена славнозвісна поезія про смерть Торквемади-Сталіна, уже столичний житель Д. Павличко відчував навколо себе космічну порожнечу в зросійщеному Києві, але повертатися в україномовний Львів не міг, бо його неминучу смерть, як і набагато раніше Ірчанову загибель, моментально «списали» б на мстивих бандерівців. Проте й система, яку Л. Кучма називав «шизофренічною державою срср» [5, с. 538], на щастя, зіткнулася не просто з талановитим поетом, а з непересічним філософом, ерудитом, інтелектуалом. Вперше це сталося, коли Дмитра Павличка звинуватили, що в його пісні «Два кольори» йдеться про бандерівський червоно-чорний прапор. Поет спокійно спростував звинувачення, заявивши, що саме таким був прапор паризької Комуни. Гарячково перевірили – і... факт підтвердився. Надалі стали обережнішими з висновками.

З цієї причини Микола Рябчук уточнював: «Для більшості українських читачів феномен Павличка – це передусім феномен людини енциклопедичних знань і універсальних зацікавлень» [5, с. 87], а в мемуарах сучасники досі згадують, що Павличко відверто постійно насміхався з калічного словосполучення «буржуазний націоналізм», адже патріотизм як різновид націоналізму не сповідується якимсь одним класом у суспільстві, тим більше панівним, матеріально забезпеченим. Уже значно пізніше, коли в 90-их рр. Україна здобула незалежність, Дмитро Васильович виступив проти нових російських винаходів-перекручень, вносячи ясність: «Український націоналізм ніколи не був і

не міг бути фашизмом, бо в ньому жила шевченківська та франківська національно-визвольна душа – заклик будувати свою державу... *Наш націоналізм – це патріотизм*, який ніколи не переростав у політику загарбання чужих територій, пригноблення інших народів і ненависті до них» [5, с. 205]. Також поет розумів, що росія постійно намагається по-сварити Україну з Польщею. Уже як посол, він багато зробив, щоб у центрі Варшави таки постав пам'ятник Шевченку, красивому й молодому Тарасові.

Ставлення Д. Павличка до стосунків Польщі з Україною і України з Польщею завжди було позитивним: «Польські історичні місця в Україні, а українські в Польщі – це наше незнищенне духовне багатство... Обидва прем'єри – Єжи Бузек і Віктор Ющенко – відкрили 26 жовтня 2000 р. варшавську площу Т. Шевченка, вони цитували рядки поета: "Отак-то, ляше, друже, брате... Подай же руку козакові і серце чисте подай"» [5, с. 225]. Відновлення козацьких ідеалів, питомого національного менталітету, за Дмитром Павличком, надзвичайно складна і дуже важлива праця вчителів, письменників, політичних діячів. Будучи послом, письменник домігся спорудження пам'ятника молодому Тарасу Шевченку в центрі Варшави. У реалізацію такого задуму на перших порах не вірив навіть Іван Драч. Проте монумент стоїть і, попри образ поляків на Шевченка за поему «Гайдамаки», наші найближчі сусіди й близька родина мають чимало причин шанувати Кобзаря і його народ.

У той час, коли вороги насміхалися над «ніяким президентом» Віктором Ющенком та Помаранчевою «безрезультатною» революцією, Д. Павличко як аналітик, бачив їхню роль на близьку і далеку перспективу: «Помаранчева революція відкрила Україні дорогу до Європейського Союзу» [5, с. 165]. До росії ж поет із самого початку XXI ст. мав виразно недовірливе ставлення. У інтерв'ю з Марією Базелюк для газети «Нація і держава» Дмитро Васильович висловився однозначно: «Війна проти України – це смерть путінської влади» [5, с. 192]. Кадебіст-правитель Росії з причини власної самовпевненості, що базувалася на віковичній покорі убогих матеріально й духовно його ж громадян, не врахував різючих змін у психології української нації після Революції на граніті, Помаранчевої революції і Революції гідності. Ставлення путінської влади старими методами в застосуванні до українців дало осічку.

Загальновідомо, що кожна держава як механізм час від часу «перетасовує колоду» можновладців, опираючись на менталітет народу, тому дуже важливо, щоб до влади не приходили чужі, а тим більше – ворожі елементи. Мудрість новообраного правителя, державного лідера полягає в усвідомленні вектора політики, цілеспрямованих дій, осмислення державницької дії і доктрини для загалу на перспективу, а не егоїстичних помислів купки наблизених до апарату держави, точніше – влади в ній. Інша річ, що метафізика як небесне урядування постійно про-

сочується в цілком матеріальні структури. Пригадаймо, що книга Петра Шелеста «Україна наша радянська» першими буквами слів таки містила абrevіатуру УНР, а нинішні істерії путіна «Україна – не держава» нагадують надзвичайно подібну цитату з «Майн Камф» А. Гітлера: «Австрія – не держава», – з метою її захоплення.

Паралельно тому явищу, як український народ наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. не по днях робився політичною нацією, його провідники (Левко Лук'яненко, В'ячеслав Чорновіл, Степан Хмара, Дмитро Павличко), власне, за Дмитром Донцовим, саме провідна верства, не покладаючи рук, натхненно приступили до державотворчих справ. Спочатку провідна верства у відсотках була далеко не переважаючою силою навіть у Верховній Раді, проте вже її поява і патріотичні пропозиції засвідчили нову якість українського парламенту. Вороги і «воріженьки» робили все, щоб Україна впала: «...Ганьбити не владу, а свою державу стало звичкою не лише прихованих ворогів української ідеї, а й наших показушних героїв, що їх наплодила обкидана болотом. Ми не мали з ХІV ст. освяченої спадкоємністю національної влади... Ми мурували свою державу, щоразу починаючи з фундаменту, а наші сусіди свою державність лише добудовували, накладаючи... нову позолоту» [5, с. 459]. Фактично без армії, без належних гарантій, що взамін за атомний арсенал Європа й Америка Україні забезпечать повноцінний захист, Україна вкотре опинялася перед надзвичайною загрозою з боку росії. Врешті, смертельні обійми «старшого брата» набирали вигляду скульптурної античної групи «Лаокоон».

Подібні ворожі зазіхання Україна вже неодноразово переживала й у минулому, тому виробила відповідний імунітет і дивом не пропадала пропадом. У одних випадках втручався Господь Бог: «Й сьогодні стає моторошно, коли, йдучи за спогадами Євгена Чикаленка, подумавмо, що якби розбився поїзд, яким 1903 року з Києва до Полтави на відкриття пам'ятника Котляревському їхали українські письменники, то нашому національному рухові прийшов би крах. Вся українська еліта вміщалася у двох вагонах того поїзда» [5, с. 460]. Ціна частих патріотичних подвигів еліти була надзвичайно важкою для народу, що не встигав укоренитися своїм питомим національним еством на перехресті Європи. Врешті, й «"комуністична москва" перестала вірити» надто прогресивному "комуністичному Києву": «страх перед націонал-комунізмом був такий великий, що почався відстріл українських партійних кадрів усіх рангів без розбору» [5, с. 456].

Іншими словами, й цього разу стосовно соціалістичної доктрини Володимира Винниченка, й на майбутнє, тобто з соціалістичною Верховною Радою першого скликання на початку 90-их рр., росія злякалася «швейцарського» чи «норвезького» соціалізму в Україні після розпаду ссрр. Але тут виникає запитання: а що ж дали нашому народові такі по-

ловинчасті перетурбації? Насамперед – шанс уціліти, вижити. «...УНР і ЗУНР своїми жертвами, трагічними постатями політиків, а також своїми перемогами повернули українську ідею на шлях, який неухильно вів до майбутнього утвердження державної незалежності України» [5, с. 455]. Та й після проголошення незалежної України європейські політики постійно озиралися на росію, чи вона Україну визнає. Своєрідна уявна «неповна суверенність» і сьогодні дає цій державі з виразним и окупаційними намірами можливість маніпулювати українською незалежністю.

Висновки. Торкаючись трагічних сторінок історії української нації, Дмитро Павличко вимагає від науковців сумлінності в дослідженнях. Навіть поняття голодомору в 1932 – 1933 рр. може залишитися поза межею емпатії, якщо науковець оперує холодними фактами. Річ у тому, що почуті рецепієнтами вдсяте, вдвадцятье, всоте затерті фрази перестають вражати, викликати гнів, співчуття, жах становища невинних жертв. Тільки емоційне осмислення, філігранне доскіпування до причин всенародної трагедії розставляє всі крапки над «ї». Спогади Д. Павличка є важливим доважком до його літературної творчості, державницької діяльності й громадянської позиції. Він виконав своє призначення і власну місію. Власні помилки й огріхи цією людиною спокутані сповна.

Література

1. Донцов Д. Дух нашої старовини. Друге видання. Відповідальний за випуск Любомир Яцинич. Дрогобич: Видавництво «Відродження», 1991. 341 с.
2. Літературознавча енциклопедія: У двох томах. 2. Авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. Київ: ВЦ «Академія», 2007. 624 с. (Енциклопедія еруди-та). 618 с.
3. Маланюк Є. Малоросійство. Київ: Видавництво «Український пріоритет», 2015. 48 с.
4. Мельник Я. Прологомени до українського дискурсу: Етнокультурний, соціально-політичний та лінгво-семіотичний аспекти. Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2023. 403 с.
5. Павличко Д. Спогади. Том. 4: Документально-публіцистичне видання. Київ: Ярославів Яр, 2018. 557 с.

DMYTRO PAVLYCHKO: PLANNED AND REALIZED**Olga Slonovska**

Vasyl Stefanyk Carpathian National University,
76000, Ivano-Frankivsk, Shevchenko St., 57;
e-mail: olga.slonovska@ukr.net

There are numerous methodologies currently employed in Ukrainian literary studies. Let us list only those most widely used today: descriptive, hermeneutic, comparative-typological, and the methodology of archetypal criticism. A literary scholar's choice of tools is dictated primarily by the characteristics and specific nature of literary texts. For this reason, the memoirs of writers who lived and worked during the Soviet era lend themselves best to analysis using the methods, techniques and tools of postcolonial methodology. In general, postcolonial studies are 'a collection of methodologically diverse, thematically related academic studies that emerged during the collapse of colonial systems and the realisation of the rupture between national culture (literature) and leading Western models' [2, p. 252]. Therefore, when applying the methodology of postcolonial criticism to Dmytro Pavlychko's memoirs, it would not be wrong to draw upon the work of Y. Malaniuk, M. Shlemkevych, D. Dontsov and V. Lypynsky, rather than relying solely on contemporary literary scholars and political scientists.

Key words: *idiostyle, figurative, system, memory, remembrance.*